

Korte mededelingen

Mosbloempje (*Crassula tillaea* Lester-Garland) in het Nederlandse kustgebied

Raymond (R.W.J.M.) van der Ham* & Bart (B.J.) Vreeken**

* Nationaal Herbarium Nederland/Universiteit Leiden Branch, Postbus 9514,
2300 RA Leiden; e-mail: ham@nhn.leidenuniv.nl

** Stichting FLORON, Postbus 9514, 2300 RA Leiden; e-mail: vreeken@floron.nl

Inleiding

Op het verspreidingskaartje in de Atlas van de Nederlandse Flora (1980) konden acht uurhokken voor Mosbloempje, *Crassula tillaea* Lester-Garland (*Tillaea muscosa* L.), worden aangegeven voor de periode 'sinds 1950' (Fig. 1).¹ Alle vindplaatsen in deze hokken waren gelegen op overgangen van dekzandgebieden naar stroomdalen in het midden van het land. Ten opzichte van de periode 'voor 1950' werd een achteruitgang van zeven uurhokken geconstateerd, met de kanttekening dat deze heel goed schijnbaar kon zijn, omdat groeiplaatsen door het kleine formaat van de plantjes over het hoofd gezien zouden kunnen zijn. De standplaats betrof vooral weinig betreden, enigszins begroeide, maar wel open gehouden paden in loofbossen bij buitenplaatsen op gradiënten van zandige naar lemige bodems.¹⁻³

In 1984 beschreef Eddy Weeda de voorjaarsflora van drie Nijmeegse begraafplaatsen.⁴ Als grootste zeldzaamheid vermeldde hij Mosbloempje voor de begraafplaats in St. Anna (40.52).⁵ Behalve dat deze vindplaats een aanvulling op het Atlas-kaartje was (Fig. 1), vormde ook de standplaatsgegevens een uitbreiding: op de Nijmeegse groeiplaats ontbreekt beschaduwing, terwijl de meeste begeleiders planten van droge, open, niet te voedselarme zandgronden waren.

In 1989 en 1990 werd Mosbloempje voor het eerst in de duinen gevonden, respectievelijk bij Bergen (19.12) en Oostvoorne (37.31). Ben Kruijsen en Eddy Weeda berichtten uitgebreid over de vindplaats bij Bergen: de berm van een droog zandpad in de middenduinen.⁶ Wederom moest worden vastgesteld dat de standplaatsgegevens weinig verwantschap vertoonden met wat de literatuur hierover aangaf. In hetzelfde artikel werden nog drie nieuwe vindplaatsen in het binnenland genoemd: Delden (28.56), Eemnes (32.11) en 's-Graveland (31.18). Hier zou de soort misschien via kwekerijen en tuinen terecht gekomen kunnen zijn. Voor het voorkomen bij Bergen en Oostvoorne werd deze verklaring niet toereikend geacht. Geconcludeerd werd dat het gangbare standplaatsbeeld en de plantensociologische plaatsbepaling van Mosbloempje enige herziening verdiende en dat er behoefte was aan meer gegevens, vooral van afwijkende standplaatsen.

In de loop van de afgelopen jaren konden aan het binnenlandse lijstje worden toegevoegd: Deventer (27.56)⁷ in 1996, Bussloo (33.25)⁸ in 1998, Holten (28.52)⁹ in 2000, twee hokken bij Leusden (32.43 en 44)^{10 11} in 2004 en 2007 en Wageningen (39.27)¹¹ in 2008. Hoewel er op het eind van de 90er jaren al sprake was van een verdubbeling van het aantal uurhokken ten opzichte van het Atlas-kaartje 'sinds 1950', betekende dat nog niet een opmerkelijke uitbreiding van het areaal van Mosbloempje in Nederland. Enkele jaren later begon echter duidelijk te worden dat de vindplaatsen bij Bergen en Oostvoorne de 'voorboden' van een stormachtige ontwikkeling in het kustgebied waren geweest. In 2000 vond Henk van Halm Mosbloempje massaal op de camping Loodsmansduin op Texel (9.43): bij het toiletgebouw op het kampeerterrein zag het rood van de minuscule plantjes.^{9 12} Hij kwam de soort toen ook tegen langs het fietspad bij De Slufter (9.14), en in 2002 overal op Texel waar kampeerders hun fietsen neerzetten. Zo'n opvallende rode

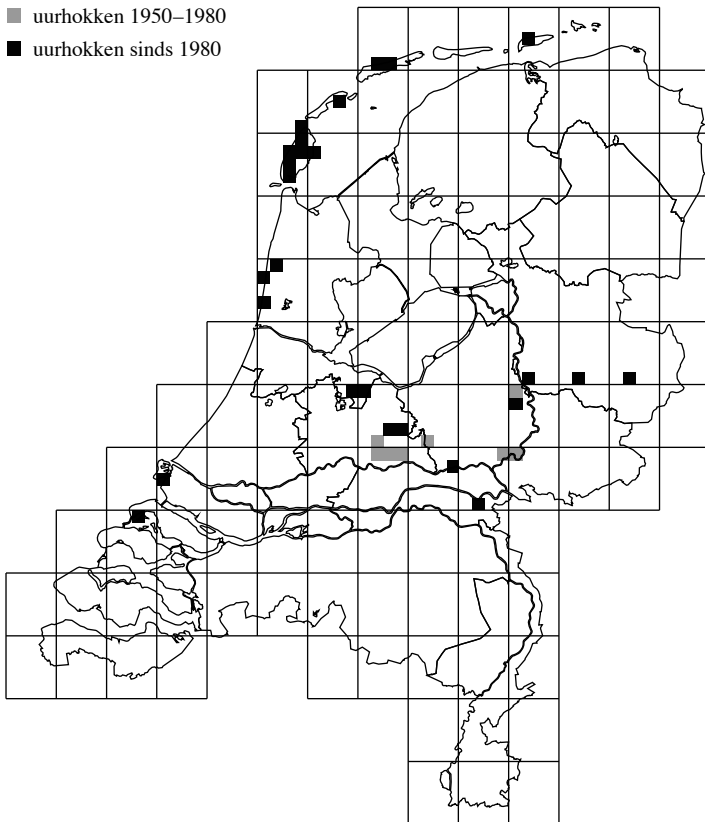

Fig. 1. De verspreiding van Mosbloempje (*Crassula tillaea* Lester-Garland) in Nederland in de periode 1950–1980 en sinds 1980.

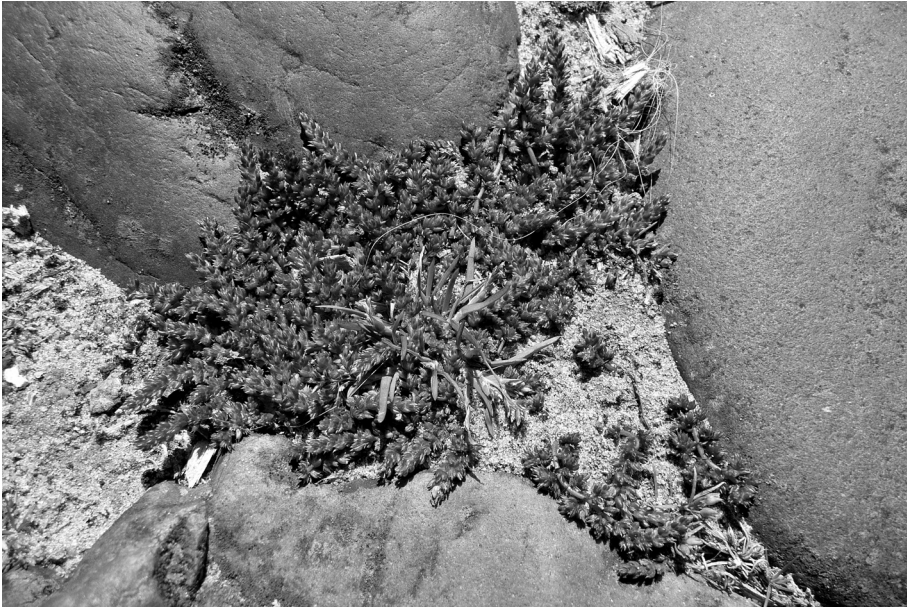

Fig. 2. Mosbloempje (*Crassula tillaea* Lester-Garland) in plaveisel bij de Maartenskerk in Oosterend op Texel (9.25).

verschijning bleef niet onopgemerkt. Tal van floristen en vogelspotters droegen hun steentjes bij aan de lange lijst met groeiplaatsen op Texel. Kees Bruin gaf aan het Nationaal Herbarium Nederland door dat de soort in 2004 wederom massaal aanwezig was, en T.W.J. Gadella meldde in 2005: "overall op het eiland zeer veel". In 2008 stelden wijzelf de aanwezigheid van Mosbloempje vast in 26 km-hokken, welke vooral gelegen zijn langs fietspaden in het duingebied, op zandgrond met enige verrijking. In het oostelijk deel van het eiland groeit Mosbloempje hier en daar in dorpskernen, meestal in spleten in plaveisel (Fig. 2).⁵ Onveranderlijk vielen de plantjes op door hun rode kleur.

Ondertussen stond de verbreiding van Mosbloempje elders in het kustgebied ook niet stil. In 2001 werd de soort voor het eerst gevonden op Terschelling (1.52)¹³, en in 2005 bij Castricum (19.41)¹⁴ en op Vlieland (4.37).¹⁴ In 2008 kwamen daar nog bij: Schiermonnikoog (2.36)¹¹, de Wimmenerduinen tussen Bergen aan Zee en Egmond aan Zee (19.21)¹¹, en de Brouwersdam (42.17).¹¹ Sinds de vondst in 1989 bij Bergen is Mosbloempje in 16 uurhokken in het kustgebied waargenomen. In de laatste druk van de Heukels' Flora van Nederland (2005)¹⁵ staat Mosbloempje te boek als zeer zeldzaam in het Fluviaat, Subcentreuroop, Gelders en Waddendistrict. Tenminste voor het Waddendistrict geldt dat de soort daar nu plaatselijk zeer algemeen is.

Nieuwe standplaats(en)?

In hoeverre er nu ook sprake is van (een) nieuwe standplaats(en) moet nog maar eens vegetatiekundig worden uitgezocht. Mogelijk is er toch sprake van (een) doorslaggevende gemeenschappelijke factor(en) op de groeiplaatsen in loofbossen bij buitenplaatsen en die bij Nijmegen en in het kustgebied (gradiënt, tijdelijk vochtig, betreding?). Wij volstaan met het constateren en zo goed mogelijk bijhouden van de uitbreiding, en houden ons daarom aanbevolen voor meldingen van nieuwe vindplaatsen.

Oorzaak uitbreiding?

Ook de vraag naar de oorzaak van de uitbreiding is nu nog moeilijk te beantwoorden. Zijn de omstandigheden (temperatuur, neerslagpatroon) gunstiger geworden? Was het kustgebied, met name de waddeneilanden, moeilijk bereikbaar, of is er een nieuw ras met een 'betere' genetische make-up in het spel? Vast staat wel dat als de omstandigheden gunstig zijn, Mosbloempje zich door de hoge productie van kleine (ca. 0,4×0,2 mm) zaden explosief kan uitbreiden. Op Texel gedraagt de soort zich daardoor als een ware invasief, al zijn er vermoedelijk maar weinigen die hem als een lastpost beschouwen.

1. R.W.J.M. van der Ham. 1980. *Tillaea muscosa* L. In: J. Mennema, A.J. Quené-Boterenbrood & C.L. Plate (red.), Atlas van de Nederlandse Flora 1, p. 199. Kosmos, Amsterdam.
2. V. Westhoff & A.J. den Held. 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. Thieme, Zutphen.
3. V. Westhoff, P.A. Bakker, C.G. van Leeuwen, E.E. van der Voo & I.S. Zonneveld. 1973. Wilde planten 3. Natuurmonumenten, Amsterdam.
4. E.J. Weeda. 1984. *Crassula tillaea* Lester-Garland en *Holosteum umbellatum* L. op Nijmeegse begraafplaatsen. *Gorteria* 12: 16–19.
5. T. Denters. 2004. Stadsplanten – Veldgids voor de stad. Fontaine, 's-Graveland.
6. B. Kruijsen & E.J. Weeda. 1992. *Herniaria glabra* L. en *Crassula tillaea* Lester-Garland op voetpaden in de duinen bij Bergen (N.-H.). *Gorteria* 18: 29–33.
7. R. van der Meijden, W.J. Holverda & L. (H.) Duistermaat. 1997. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1995 en 1996. *Gorteria* 23: 157–177.
8. R. van der Meijden, W.J. Holverda & H. Duistermaat. 1999. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1997, 1998 en 1999. *Gorteria* 25: 117–136.
9. R. van der Meijden, W.J. Holverda & W.J. van der Slikke. 2001. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1999 en 2000. *Gorteria* 27: 121–132.
10. FlorBase: betreft een vindplaats die door E.J. Weeda aan FLORON is doorgegeven.
11. Website: waarneming.nl
12. H. van Halm. 2002. Vetplanten van de koude grond. Trouw 13 juli 2002. Website: www.trouw.nl
13. R. van der Meijden, W.J. Holverda, R.C.M.J. van Moorsel & W.J. van der Slikke. 2003. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 2001 en 2002. *Gorteria* 29: 134–154.
14. W.J. Holverda, R.C.M.J. van Moorsel & H. Duistermaat. 2008. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 2005, 2006 en ten dele 2007. *Gorteria* 33: 1–40. (deze aflevering).
15. R. van der Meijden. 2005. Heukels' Flora van Nederland, ed. 23. Wolters-Noordhoff, Groningen.
16. Wij bedanken Ton Denters en Wout Holverda voor hun (hulp bij het zoeken naar) gegevens van nieuwe vindplaatsen.